

dergipark.org.tr/tr/pub/alinterisosbil

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

| e-ISSN 2602-229X |

https://prensip.gen.tr

KİTAPİYAT

BOOK REVIEW

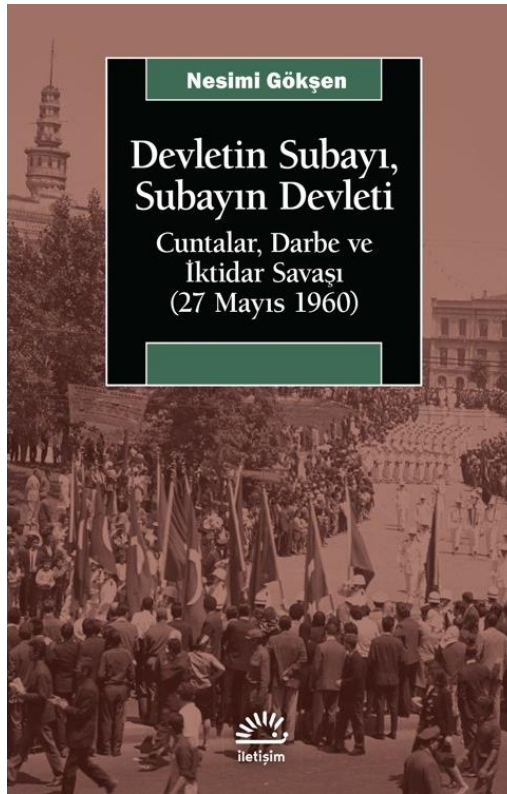
Nesimi Gökşen, Devletin Subayı, Subayın Devleti Cuntalar, Darbe ve İktidar Savaşı (27 Mayıs 1960), İletişim Yayınları, İstanbul, 392 Sayfa, 2023, ISBN: 9789750535093

Necmettin GÜL

Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye

Geliş Tarihi/Received Date: 15.01.2025

Kabul Tarihi/Accepted Date: 10.03.2025

Please cite this paper as follows/Atıf için:

Gül, N. (2025). Kitabiyat: Nesimi Gökşen, Devletin Subayı, Subayın Devleti Cuntalar, Darbe ve İktidar Savaşı (27 Mayıs 1960), İletişim Yayınları, İstanbul, 392 Sayfa, 2023, ISBN: 9789750535093. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 112-116.

1908 ile 1921 yılları arasında, özellikle ordu ve askeri yapının devlet kararlarında aktif rol oynaması, Türkiye'nin modernleşme sürecini şekillendiren önemli bir etken olmuştur. Bu dönemde ordu, askeri tarih yazımında mitolojik karakterlere dönüşmüş ve bu figürler zamanla kurumsallaşarak, sivil bürokrasiyle daha iç içe bir yapı oluşturmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde, ordunun ve sivil bürokrasinin uyumu sayesinde devletin yönetimi sistematik hale gelmiş, halkla devlet arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendiren bir yapıyı ortaya koymuştur. Atatürk, hem sivil bürokraside hem de ordu içindeki etkisiyle, devletin ideolojik yönelimlerinin belirlenmesinde önemli bir figür olmuştur. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı dönemi ise, bu yapıların çözülmeye başladığı ve devletin içyapısında büyük dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. İç ve dış politikada alınan kararlar, bu dönemde çok daha tartışmalı bir hal almış ve Türkiye'nin politik yapısındaki değişimler, ordunun devletin temel unsuru olarak kendisini ön planda tutması nedeniyle ordu-hükümet ilişkilerinde çatlaklar oluşmaya başlamıştır.

Bu süreçle bağlantılı olarak, Nesimi Gökşen'in çalışmaları, askeri yapıların devlet üzerindeki etkisini anlamak açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde doğan Gökşen, lisans eğitimini Erciyes Üniversitesi Tarih Bölümü'nde, yüksek lisansını Gazi Üniversitesi'nde tamamlamış, doktora derecesini ise Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'ndan almıştır. 2010 yılı itibarıyla Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görev yapan Gökşen, devlet-ordu ilişkileri üzerine yaptığı akademik çalışmalarla öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede, yazarın *Devletin Subayı, Subayın Devleti: Cuntalar, Darbe ve İktidar Savaşı* (27 Mayıs 1960) başlıklı kitabı, Hacettepe Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezinin gözden geçirilmiş hali olup, Haziran 2023'te İletişim Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap, devlet ve ordu arasındaki kırılmayı kronolojik bir yöntemle ele almakta ve tarihsel süreçteki askeri müdahalelerin siyasal ve kurumsal dinamiklerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir.

Yazar, eserin Teşekkür bölümünde yazım sürecine dair bilgiler paylaştıktan sonra (ss. 13-17) kitabın içeriğini ve üç ana bölümden oluşan yapısını “27 Mayıs’a “İhtilalci Subay” Penceresinden Bakmak” başlığı altında tanıtmıştır (ss 17-27). Ayrıca, “Araştırmalar ve Kaynaklar” bölümünde kullanılan kaynakların yazım sürecine etkisini ve bu kaynakların eserin anlatımına katkısını açıklamıştır (ss. 27-35).

“Subay, Siyaset ve Gizli Teşkilatlar” başlıklı ilk bölümde Gökşen, askeri sınıfın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte hem devletin modernleşmesinde hem de toplumsal reformların öncüsü olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, askeri sınıfın “vatan”dan “memleket”e geçiş sürecindeki rolüne dikkat çekilmektedir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte askeri bürokrasinin geri planda kalması ve “yüce Harbiyeli” Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Atatürkçü doktrinin lider kültü etrafında şekillenerek ideolojik bir zemine oturmasına neden olmuştur. Bu süreçte, subaylar arasında demokrasi ve Demokrat Parti algısının belirgin bir dönüşüm geçirdiği görülmüştür. İsmet İnönü liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti (DP) yönetimlerinde bu algının farklı biçimlerde tezahür ettiği vurgulanmıştır. Gökşen, DP'ye kurulan illegal örgütlenmelerin

gerekçelerinin, “geri kalmışlık” söylemi ve askeri bürokrasinin sivil siyaset karşısında itibar kaybı gibi unsurlarla doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Gökşen ayrıca, Cumhuriyet’in ilk darbesini yalnızca “DP karşıtlığı” ya da “Kemalist Ordu’nun bir müdahalesi” gibi soyut/ideolojik ifadelerle açıklamanın yetersiz olduğunu savunmuştur. Bu darbeyi, ekonomik kriz, yönetimin sivilleşmesi, kuşak farklılıkları ve dünya siyasetindeki değişimlerin etkisiyle statü kaybeden ordunun bir tepkisi olarak değerlendirmek gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, subaylar arasında meslekî öğretilerinin getirisi olarak fikri anlayışlarının derinleştiği ve ordunun rejim bekçiliği misyonunu daha belirgin bir şekilde üstlendiği belirtilmiştir. Askerî hiyerarşi içindeki çatışmalar, genç subaylar karşısında yaşlı generaller arasındaki gerilimle kendini göstermiştir. Gökşen, bu durumu, subayların örgütlenme motivasyonları, sohbet konuları, genişleme stratejileri ve ortak mekânlar üzerinden gelişen bir bağlamda ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. İlk illegal örgütlerin genişleme stratejilerinde, bir ihtilal mekânı olarak harp akademilerinin kritik bir rol oynadığı ve akademide illegal pratikler geliştirildiği ifade edilmiştir.

Gökşen, ordu içinde en güçlü ideolojik birlikteliğin simgesi haline gelen Türkçülük/Ulusçuluk/Milliyetçilik anlayışlarının, askeri sınıfın yetişmesinde en belirleyici etkilerden birini oluşturduğunu ifade etmektedir. Okul yıllarından itibaren arkadaşlık ve ahablık bağlarıyla bir arada olan bireylerin, Harbiye’deki eğitim süreçleriyle birlikte okur-yazar ve entelektüel bir zemin üzerinde gerçekleşen derslerle kültürel çalışmalarını ortak bir hareketle birleştirmelerinin, ilerleyen dönemlerde teşkilatçılık faaliyetlerine dönüşerek nihayetinde ihtilal örgütüne geçiş sürecini nasıl şekillendirdiğine dair detaylı bir analiz sunmaktadır. Bu bağlamda, fikir dünyalarındaki temel dayanak noktalarını incelemektedir. Bu örgütlerin sosyolojisi, subaylar arasında gelişen gizlilik ve sadakat kültürü bağlamında incelenmiştir. Bölümün son kısmında, ülkenin 27 Mayıs’a doğru ilerlerken, çeşitli grupların bir araya gelip ilk aşama olan darbe için birleşmelerine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, örgütlerdeki hiyerarşik paternalizm anlayışının, subayların liderlik ve karar alma süreçlerindeki rollerini nasıl şekillendirdiği ile askeri yapılar içindeki örgütlenme pratiklerini nasıl etkilediği de ele alınmıştır (ss. 35-135).

Kitabın “Milli Birlik Komitesi” başlıklı ikinci bölümünde yazar, darbe sonrası dönemde ordu içinde farklı ideolojik ve yapısal fraksiyonların ortaya çıkmasının, sistem içindeki mücadeleleri derinleştirdiğini ve ordunun iç dengelerinin giderek karmaşık bir hale gelmesine yol açtığını belirtmektedir. Bu süreçte, askeri müdahale sonrası “otorite boşluğu” oluşmuş ve bu durum, ordunun yönetsel yapısını ve işleyişini yeniden şekillendirmiştir.

Yazar, Milli Birlik Komitesi’nin “yeni rejim” içindeki yeri, kurumsal ve hukuki yapısını ele alırken, bu yapının içinde yer alan üyelerin bireysel portrelerine de dikkat çekmektedir. Kuşak ve zihniyet farkı, komite üyeleri arasında derin görüş ayrılıklarına yol açmış ve bu durum, farklı fraksiyonların ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Gökşen, bu fraksiyonlar ve bölünmeler sonucunda, ordu içinde hizipleşmenin temel doğasının görüş ayrılıkları kadar kişilik çatışmalarına da dayandığını vurgulamaktadır.

Bu süreçte, radikaller ve ılımlılar/statükocular olmak üzere iki temel grup şekillenmiştir. Radikallerin “ideal düzen” anlayışı, “demokrasi için demokrasiye rağmen”

anlayışıyla tanımlanmış; bu grup daha agresif bir reform süreci talep etmiştir. Buna karşılık, ılımlılar ve statükocular mevcut düzeni koruma çabasıyla hareket etmiş ve iktidarda kalma mücadelesi, bu iki grup arasındaki çekişmeyi daha da derinleştirmiştir. Gökşen, komiteyi ortak gaye etrafında birleştirme çabaları üzerinde durarak, bu çabaların ordu içinde yeniden bir denge sağlama girişimlerine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamaktadır. Ancak, bu girişimler sırasında yaşanan zorluklar, orduda reform ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Son olarak, bölümün sonunda yazar, bu çatışmaların doruk noktası olarak tanımlanabilecek radikallerin tasfiyesi olayını, yani 13 Kasım vakasını ele almıştır. Bu olay, Milli Birlik Komitesi içinde radikal unsurların etkisinin azaltılmasını sağlamış, ancak aynı zamanda ordu içindeki bölünmelerin izlerini derinleştirmiştir. Bölüm, bu tespitle sonlandırılmaktadır (ss. 135-249).

Üçüncü bölümde yazar, “Silahlı Kuvvetler Birliği” Cuntası başlığı altında ki ilk kısımda ordu içindeki dönüşüm sürecini ve bu dönüşümün yeni bir subay figürünü nasıl şekillendirdiğini ele almaktadır. Kışlada yeni bir subay figürünün doğuşu, yalnızca ordu içindeki değişimlerin bir yansıması değil, aynı zamanda bir zümrenin toplumsal ve kurumsal inşa sürecinin sonucu olduğunu belirtmiştir. Yazar, askerî okullarda subayların yetişme ortamını analiz ederek, bir “total kontrol kurumu” olan ordu içerisindeki disiplin ve itaatin tesisinden bahsedilmiş, Harp Okulu’nda yürütülen tarihsel doktrinasyonun rolüne dikkat çekmiştir. Genç Harbiyelilere verilen eğitim, sadece askerî disiplinin değil, aynı zamanda kurumsal aidiyetin inşasında da önemli bir yer tuttuğunun altını çizen Gökşen bu süreçte subay adaylarının toplumsal rollerinin temelleri atılmakta, ahlaki değerlerle desteklenen bir profesyonel kimlik kazanmaları sağlanmakta olduğunu dile getirmiştir. Ancak, 27 Mayıs süreciyle birlikte ilerleyen dönemlerde bu yapı çözülmeye başlamış ve askerî okullarda disiplin ve itaatin çözülüşü gözlemlenmiştir. Eğitimdeki dönüşüm, genç subayların zihniyetinde ve davranışlarında farklılaşmaya yol açmıştır. Özellikle bireysel ve meslekî beklentilerdeki değişim, ordunun kurumsal kimliği ile genç subayların kişisel hedefleri arasında gerilim yaratmıştır. Bu bağlamda, yazar “Yeni” genç subay profili başlığı altında, ordu içinde statükoya meydan okuyan, daha özgürlükçü ve bağımsız bir zihniyet taşıyan subayların ortaya çıkışını irdelenmiştir. Bu zümrenin, geleneksel hiyerarşik yapıya aykırı bir tavır sergileyerek, ordu içinde farklı bir sınıfsal durumu temsil edildiğine temas etmiştir. Yazar, bu toplumsal dönüşümün ve disiplin çözülmesinin ordu içindeki güç dengelerine nasıl yansıdığını açıklamış ve bu süreçte ortaya çıkan Yarı illegal bir cunta: Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) üzerine odaklanmıştır. SKB’nin oluşum sürecini detaylandıran yazar, anti-hiyerarşik bir subay kümesi olarak tanımladığı ve döneminin dünyasında önemli bir zümre olan Albayların ordu içindeki bu dönüşümün öncüsü olduğunu ifade etmiştir. Sonrasında ise Gökşen, SKB’nin kuruluş hikâyesi, cuntanın teşkilat şeması ve cuntanın karakteri ve nitelikleri doğrultusunda ele almış ve oluşumun yapısı analiz edilmiştir. Yazar, bu yapı içinde farklı zümrelerden gelen subayların ortak bir hedef doğrultusunda nasıl birleştiğini ve bu birleşmenin ordu içindeki sınıfsal ayrışmaları nasıl etkilediğini de açıklamaktadır. Yazar, bu bağlamda Albaylar Cuntasında yol ayrımı ve seçim sonuçlarının kışladaki yansımaların cunta içindeki ayrışmaların ordunun genel yapısına olan etkilerini değerlendirmiştir. Son olarak, yazar, sivil rejime geçiş sürecinde Talat Aydemir’in gerçekleştirdiği askerî kalkışmaları ele almış, bu olayların sivil-asker ilişkileri üzerindeki uzun vadeli etkilerini ve cunta içindeki

ayrışmaların tetiklediği artçı krizleri analiz ederek, 27 Mayıs sonrası son askerî darbe teşebbüslerinin oluşumlarını incelemek suretiyle bölümü tamamlamıştır (ss. 249-355).

Gökşen'in kaleme aldığı bu eser, sade, anlaşılır ve akıcı bir dil kullanımıyla dikkat çekmekle birlikte, yalnızca bir anlatı sunmanın ötesinde, derinlemesine analizlerle zenginleştirilmiş bir yapı sunmaktadır. Yazar, ordu içindeki değişimlerin ve yapısal dönüşümlerin aktarımında yalın bir üslup benimserken, metnin derinliğini arttıran dipnotlar ve kaynakça kullanımı sayesinde, okuyucunun konuyu çok daha geniş bir perspektiften kavrayabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu tür zenginleştirici unsurlar, metni sadece bilgi aktarımından öte, düşünsel bir yolculuğa dönüştürmektedir.

Yazar, dönemin tarihsel belgelerinden, hatıratlardan ve çeşitli kaynaklardan yoğun bir şekilde faydalanarak, hem bilimsel bir temele dayandığı çalışmasını hem de anlatıyı güçlü bir tarihsel arka planla beslemiştir. Bu, metnin yalnızca tarihsel sürecin aktarımıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dönemin sosyal, kültürel ve siyasal dokusunu da okuyucuya sunmasını sağlamaktadır. Gökşen'in bu titiz yaklaşımı, okuyucuların sadece olayların ve dönüşümlerin akışını takip etmelerini değil, aynı zamanda o dönemin ruhunu ve askeri bürokrasi içindeki derin dinamikleri de anlamalarını mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak, Gökşen'in yazım tarzı, akademik bir ciddiyeti korurken geniş bir okuyucu kitlesinin rahatlıkla anlayabileceği bir dille kaleme alınmıştır. Bu sayede eser, yalnızca tarih meraklıları veya akademisyenler için değil, toplumsal ve politik dönüşümleri kavramak isteyen herkes için değerli bir kaynak haline gelmiştir. Kitabın sunduğu derinlik, okuyucunun dönemi ve o dönemdeki toplumsal yapıları daha iyi anlamasına katkı sağlamaktadır.